

Željko Dugac

**O sestrama, siromašnima i bolesnima:
Slike socijalne i zdravstvene povijesti
međuratnog Zagreba**

Zagreb: Srednja Europa, 2015., 224 str.

Željko Dugac znanstveni je savjetnik u Zavodu za povijest i filozofiju znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti te predavač na Poslijediplomskom doktorskom studiju moderne i suvremene hrvatske povijesti u europskom i svjetskom kontekstu na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Autor je nekoliko monografija koje tematiziraju socijalnu i zdravstvenu povijest u razdoblju između dva svjetska rata, među kojima i *Protiv bolesti i neznanja: Rockefellerova fondacija u međuratnoj Jugoslaviji* (2005.)

i *Kako biti čist i zdrav: zdravstveno prosvjeđivanje u međuratnoj Hrvatskoj* (2010.). Knjigom *O sestrama, siromašnima i bolesnima* autor se nastavlja kretati u poznatim vodama, u kojima je već pokazao da dobro pliva, te zaokružuje svoja višegodišnja istraživanja o takvoj problematici. No s obzirom na to da je središnji fokus monografije usmjeren na djelatnost sestara pomoćnica, odnosno medicinskih sestara, Dugac ovim djelom unosi neke novosti u hrvatsku historiografiju budući da nema puno radova o toj temi.

U metodološkom smislu monografija se temelji na dvije vrste izvora. Prije svega to je bogata arhivska ostavština Središnjeg ureda sestara pomoćnica u Državnom arhivu u Zagrebu koja je omogućila autoru da rekonstruira zdravstvenu i prosvjetnu djelatnost medicinskih sestara u međuraću. S druge strane, korištenjem članaka koji su objavljeni u tiskovinama i javnim glasilima, u knjizi se gradi jednostavniji i ležerniji narativ koji razbija monotoniju arhivskih podataka te je ujedno i najzabavniji dio za čitatelja.

U uvodnom dijelu monografije autor, uz predgovor, iznosi i kratak auto-refleksivni osvrt pod naslovom *O emocijama*. U tom dijelu ističe kako su „iz samih dokumenata na kojima je građena ova studija, a neizbježno i iz tekstova u njoj, nezadrživo izbijali osjećaji koji su oblikovali reakcije pojedinih sestara te konačno i samo sestrinsko zvanje...” (XI. str.). Dugac je očito svjestan da ulazi u područje historije emocija te ima potrebu ukratko analizirati specifičnosti navedene historiografske grane, čime rad dobiva na kredibilitnosti.

Monografija je podijeljena u dvije velike cjeline, a svaka se sastoji od niza poglavlja koji obrađuju specifičnu problematiku pa se u tom smislu ne može govoriti o narativu koji prikazuje kronološki razvoj djelovanja sestara pomoćnica. Prva velika cjelina pod naslovom *O sestrama pomoćnicama – medicinskim sestrama*“ (I. – 93. str.) donosi analizu institucionalnog razvoja medicinskog i zdravstveno-prosvjetnog aparata u međuraću, s izraženim naglaskom na ulogu i djelovanje sestara pomoćnica. S obzirom na to da je pojava promptno educiranih sestara pomoćnica kao medicinskog osoblja posve nova i vezana upravo za međuratno razdoblje, autor iscrpno opisuje porođajne muke etabliranja nove profesije. Prije svega, opisan je razvojni put profesije sestara pomoćnica od osnutka Državne škole za sestre pomoćnice 1921. do osnivanja Središnjeg ureda za socijalno-medicinski rad sestara pomoćnica 1930. Služeći se bogatom arhivskom ostavštinom obiju spomenutih institucija autor je rekonstruirao izazove s kojima se susretao zdravstveno-prosvjetni sustav te odgovore koje je za njih ponudio. Jedan od najvećih problema bio je taj što su „do tada u bolničkim ustanovama, sanatorijima i drugim medicinskim ustanovama, kao pomoćno zdravstveno osoblje, radile osobe koje su rijetko imale odgovarajuću edukaciju“ (10. str.). Trebalo je, znači, stvoriti posve nov i obrazovani sloj sestara pomoćnica, a to je i učinjeno preko nekoliko generacija polaznica tečajeva Državne škole za sestre pomoćnice. Pritom Dugac prikazuje transformaciju navedenog tečaja od edukacije koju pohađaju prvenstveno redovnice koje su već radile u medicinskim službama kao priučene bolničarke, a time su dobivale i službenu diplomu, do potpune afirmacije zanimanja sestara pomoćnica.

U skladu s tim velik je dio prve cjeline posvećen analizi sredstava pomoću kojih su se sestre pomoćnice diferencirale od ostatka pomoćnoga medicinskog osoblja koje je često bilo nedovoljno educirano o aktualnim zdravstvenim i socijalnim problemima. Autor ilustrira napore sestara pomoćnica ne samo na polju vlastita društvenog i staleškog etabliranja već i na polju zdravstvenog prosvjećivanja stanovništva koje se provodilo tijekom terenskog rada. S obzirom na to da je zdravstveno-prosvjetna djelatnost Andrije Štampara u razdoblju između dva svjetska rata bila vrlo bliska naporima sestara pomoćnica, Dugac ne propušta opisati međusobnu isprepletenost djelovanja Središnjeg ureda za socijalno-medicinski rad sestara pomoćnica i Štamparove Škole narodnog zdravlja, ali i svih ostalih ustanova koje su se bavile zdravstveno-socijalnim radom poput Crvenog križa. Navodi kako je i Rockefellerova fondacija prepoznala djelatni potencijal sestara pomoćnica u smjeru preventivne medicine te je njihovo stipendiranje bilo vrlo važno jer „od tada škola posvećuje još veću pažnju preventivnom usmjerenju te oblikovanju sestara koje će svojim znanjem odgovarati novoosnovanim socijalno-medicinskim i preventivnim ustanovama“ (14. str.).

Preventivno usmjeren terenski rad među stanovništvom radi zdravstveno-socijalnog prosvjećivanja čini opsežan dio problematike opisane u drugoj velikoj cjelini pod naslovom *O gradu i njegovim stanovnicima* (93. – 219. str.). Kao temeljni izvor za to poglavlje poslužili su obrasci zapažanja koje su sestre vodile tijekom kućnih posjeta socijalno i zdravstveno najugroženijim dijelovima stanovništva. Ta dokumentacija obiluje vrijednim podacima o stambenom standardu, povijesti bolesti u pojedinim obiteljima, prehrani, higijenskim navikama te statusu zaposlenja i dohotku pojedinaca. Drugim riječima, ti izvori omogućili su autoru da rekonstruira ne samo djelovanje jedne zdravstveno-prosvjetne organizacije već i jezgrovitu sliku socijalnog stanja međuratnog Zagreba. Ta slika nije nimalo idealizirana te se čitatelj u ovoj knjizi ima prilike susresti s mračnijom stranom gradskog života, stranom koja uključuje obiteljsko nasilje, raširenu pojavu alkoholizma, neimaštinu, česte slučajeve napuštanja djece, pa i suicida. Svi su ti problemi analizirani u drugom dijelu monografije, kao i odgovori koje su na njih ponudile sestre pomoćnice, odnosno čitav zdravstveno-socijalni aparat koji se etablirao upravo u međurauču.

Iako je sama monografija podijeljena na dvije velike cjeline, teško je razlučiti institucionaliziranje zdravstvene i socijalne djelatnosti sestara pomoćnica od njihove interakcije sa stanovništvom pa se u tom smislu cjeline međusobno isprepleću i nadopunjavaju. Sestre pomoćnice su, uz obavljanje medicinske skrbi, bile i socijalne izvidnice na samom terenu te su imale

posredničku funkciju između ugroženih socijalnih slojeva (koji često nisu znali za svoja prava na pomoć) i društvenih ustanova i organizacija koje su im mogle pomoći. Upravo je u tome važnost ovog djela, s obzirom na to da se u dosadašnjoj historiografiji u kontekstu međuratnog razvoja sustava zdravstvene i socijalne skrbi poglavito isticalo ime Andrije Štampara i Škole narodnog zdravlja. Ovim djelom osvijetljeno je djelovanje sestara pomoćnica koje su također dale velik obol u navedenom procesu.

Monografija Željka Dugca *O sestrama, siromašnima i bolesnima* važan je doprinos domaćoj historiografiji. Djelo je to koje daje odgovore na mnoga pitanja, ali isto tako otvara velik broj pitanja na koje će budući istraživači moći ponuditi neke odgovore služeći se bogatom arhivskom ostavštinom koja je proizišla iz djelatnosti sestara pomoćnica. Pritom je važno istaknuti da je autor postavio dobar primjer interpretacije navedene problematike jer je vještim korištenjem različitih izvora i primjera rekonstruirao ne samo sliku jedne zdravstvene organizacije već i humanizirani socijalni prikaz međuratnog Zagreba.

Tizian Raspor